

एका उद्देशाने युद्धाचा इतिहास उघडणे

भारताच्या लष्करी इतिहासाच्या विवर्गीकरणामुळे भविष्यात यश निर्माण झाले पाहिजे आणि भूतकाळातील दोष टाळले पाहिजेत

अर्जुन सुब्रमण्यम

संरक्षण मंत्री राजनाथ सिंह यांनी युद्धइतिहासाचे पुरातत्वीकरण, अवर्गीकृत आणि संकलन (<https://bit.ly/3zroOqL>) करण्याची शनिवारी केलेली घोषणा हा एक दीर्घकाळ ापासून प्रलंबित असलेला उपक्रम आहे ज्याचे संकेत आहेत की संरक्षण मंत्रालय (एमओडी) शेवटी दीर्घकाळचाललेल्या घटनांबाबत गोपनीयतेचे कफन काढून घेण्यास तयार आहे. मोठ्या प्रमाणात जागतिक पद्धतींशी सुसंगत, या धोरणात एमओडी मध्ये अनेक उपक्रम सुरू करण्याची क्षमता आहे आणि संशोधक, विश्लेषक आणि इतिहासकारांना स्वातंत्र्योत्तर काळात लष्करी कारवायांचा अभ्यास करण्यासाठी एक सोपी लेन्स देईल अशा तीन सेवा आहेत.

परस्परांशी जोडलेली आव्हाने

समकालीन भारतातील युद्ध आणि संघर्ष या दोन निश्चित ऐतिहासिक आणि संयुक्त आख्यायिका एकत्र करण्यासाठी झगडणारा अभ्यासक-इतिहासकार म्हणून माझ्या नऊ वर्षांच्या अनुभवांवर आधारित, या धोरणाचे वितरणयोग्य ांमध्ये रूपांतर करणे एक कठीण आणि अग्लॅमरस ग्राइंड असेल. या उपक्रमासमोरील चार सर्वात मोठी आव्हाने म्हणजे राजकीय निर्देशाणि धोरणात्मक निर्णय घेणे आणि जमिनीवर ऑपरेशनल आणि डावपेचात्मक घडामोडी; अनेक स्तरांवर (मुख्यालय, आज्ञा आणि क्षेत्र रचना) घटनांचे संकलन आणि सामंजस्य आणि विश्लेषण;) समर्पित संशोधक आणि इतिहासकारांची एक टीम आणि रेकॉर्ड आणि फायलींमध्ये प्रवेश असलेले शिक्षणतज्ज्ञ आणि अभ्यासकांचे मिश्रण एकत्र करणे; आणि शेवटी, या उपक्रमाशी संबंधित सर्व अभिलेखीय संकलनांचा समवर्ती मौखिक इतिहास आणि डिजिटायझेशन एकत्र करणे.

लोकशाहीत युद्ध आणि वेतन संघर्षासाठी जाणारे निर्णय हे मोठ्या प्रमाणात राजकीय निर्णय आहेत आणि असे निर्णय युद्धइतिहासाच्या संकलनात जोडले जाणे महत्वाचे आहे. उदाहरणार्थ, १९६२ च्या चीनबरोबरच्या युद्धादरम्यान ऑपरेशनल अपयशाचा विचार करणारा हेंडरसन ब्रूक्स अहवाल अवर्गीकृत करण्यास भारतीय लष्कर टाळाटाळ करण्याचे एक कारण म्हणजे जवाहरलाल नेहरू आणि कृष्णा मेनन यांच्या नेतृत्वाखालील राजकीय प्रस्थापितांना कोणतेही उत्तरदायित्व न देता भारतीय लष्कराच्या नेतृत्वावर हा मोठा आरोप आहे. दुसरीकडे, व्हिएतनाम युद्धाचा अनेक इतिहास आता विश्वासाह आणि गोलाकार मानला जाऊ शकतो कारण संशोधकांना केवळ ऑपरेशनल खात्यांमध्येच नव्हे तर अध्यक्ष जे.एफ. केनेडी आणि लिंडन बी. जॉन्सन आणि संरक्षण सचिव रॉबर्ट एस. मॅकनामारा यांच्यासारख्या संघर्षाच्या राजकीय शिल्पकारांमधील संग्रहित चर्चादेखील उपलब्ध झाल्या आहेत.

त्याचप्रमाणे जनरल के. सुंदरजी आणि राजदूत जे.एन. दीक्षित यांनी १९८७-१९९० पर्यंत श्रीलंकेत भारताच्या हस्तक्षेपाची तपासणी करणाऱ्या संशोधकांनी केलेल्या टीकेचा त्रास सहन केला आहे कारण त्यांनी न घाबरता स्वतः ला खुल्या क्षेत्रात व्यक्त केले होते. परंतु जेव्हा संशोधकांना इतर सेनापती, अॅडमिरल आणि एअर मार्शल आणि अगदी पंतप्रधान राजीव गांधी, संरक्षण राज्यमंत्री अरुण सिंग आणि तामिळनाडूतील एम.जी. रामचंद्रन आणि एम.

करुणानिधी यांच्यासारख्या राजकीय दिग्गजांशी संबंधित चर्चेच्या नोंदी मिळतील तेव्हाच ऑपरेशन पवनच्या सभोवतालचे गुंफलेली गुपीते साफ केले जातील.

'ब्रास्टॅक' ऑपरेशन

'समकालीन भारतातील बहुतेक लष्करी इतिहासकार हे मान्य करतात की ब्रास्टॅक सरावाभ्यास (१९८६-८७) यांनी पारंपारिक युद्ध लढ्यात, विशेषतः मैदानी आणि वाळवंटात भारतीय युद्धलढा सिद्धांत, डावपेच, तंत्रे आणि कार्यपद्धतींच्या परिवर्तनाची घोषणा केली. तथापि, या लेखकासह सर्वांनी लष्कराच्या मुख्यालयाच्या लष्करी कारवाई संचालनालयाच्या (एमओ) मर्यादित काय घडले असेल आणि त्यानंतर काय घडले असेल याचा मोझॅक एकत्र करण्यासाठी मौखिक आठवणींवर अवलंबून आहे. व्यायामब्रास्टॅकचा अधिकृत इतिहास लिहिणे या उपक्रमातील प्रारंभिक प्रकल्पांच्या यादीमध्ये उच्च असणे आवश्यक आहे कारण यामुळे रेजिमेंट आणि स्काड्रन पातळीपर्यंत अनेक मुख्यालयात घेतलेल्या निर्णयांचे मिश्रण अधोरेखित होईल.

योग्य दृष्टीकोन आवश्यक आहे

१९६५ आणि १९७१ च्या युद्धांचा अधिकृत इतिहास एकत्र करण्याचा प्रयत्न केला जात असला, तरी हे सुरक्षित इतिहास मानले जातात जे केवळ धोरणात्मक निर्णय घेण्याच्या पृष्ठभागावर खरचटतात, ऑपरेशनल विश्लेषणे, नेतृत्व आणि भविष्यासाठी धडे. याचे कारण म्हणजे अशा प्रत्येक इतिहासाला एकत्र ठेवण्यासाठी आवश्यक असलेल्या मजबूत बहु-शिस्तपालन पथकांची अनुपस्थिती आणि वादग्रस्त नसलेली कागदपत्रे बाहेर आणण्याची इच्छा. वाद आणि अपयश हे अशा उपक्रमांचे वेड नसले, तरी चांगल्या आणि समकालीन लेखनासह केवळ एक मजबूत शैक्षणिक-सह-अभ्यासक चव आहे जी अशा इतिहासांना वजन देईल.

फायली ंचे वर्गीकरण करण्यात इतर मंत्रालयांवर मोर्चा करणाऱ्या परराष्ट्र मंत्रालयाप्रमाणे तीन सेवा मुख्यालये आणि एमओडी हे सुरू करण्यात संथ गतीने काम करत आहेत. युगातून फायली शोधणे कठीण आहेच, पण डिजिटल रूपांतरणाच्या अभावी फायली वेळोवेळी टाकून देण्यात अनेक अमूल्य चर्चा नष्ट झाल्या असण्याची दाट शक्यता आहे. पण अशा फायली उपलब्ध असल्या, तरी ऐतिहासिकदृष्ट्या समर्पक राहिलेल्या घटकांची ओळख पटवण्यासाठी कोण बराच वेळ घालवतील?

इजिटायझेशन आणि मौखिक इतिहासाची निर्मिती या परिवर्तनाचा एक महत्त्वाचा घटक तयार करेल. दोघेही एकतर गोगलगायीच्या गतीने उलगाडत आहेत किंवा सेवा मुख्यालय किंवा युद्ध महाविद्यालयांमध्ये इतिहासाच्या आमच्या विद्यमान अधिकृत भांडारांमध्ये अनुपस्थित आहेत. यासाठी एक सॉफ्टवेअर मेजर तयार केला पाहिजे आणि समकालीन भारतीय लष्करी इतिहासावर त्यांचे मौखिक इतिहास संग्रह सामायिक करण्यासाठी वैयक्तिक इतिहासकार, थिंक टँक आणि जागतिक भांडारांपर्यंत पोहोचणे आवश्यक आहे.

पहिला अध्याय

२५ वर्षांची कालमर्यादा लक्षात घेता, या परिवर्तनशील उपक्रमाला चालना देण्यासाठी वर्गीकरणाची एक सुचविलेली यादी म्हणजे १९६७ ची नथु ला चकमक, १९७१ च्या युद्धादरम्यान ईस्टर्न थिएटरमधील 'द लाइटनिंग कॅम्पेन', ऑपरेशन मेघदूत (सियाचीन), व्यायाम ब्रास्टॅक आणि त्याचे सहाय्यक ऑपरेशन्स आणि ऑपरेशन फाल्कन (सुमडोरोंग चू). या उपक्रमावर केवळ यशाचे प्रदर्शन केल्याचा आरोप होऊ नये, तर ऑपरेशन पवन (भारतीय शांतता रक्षक दल; चित्र) यांनीही अधिकृतपणे लिहिण्याची गरज आहे, जरी योग्य संवेदनशीलतेने. अग्रगण्य शक्ती/

उदयोन्मुख शक्ती/ परिणामाची शक्ती आणि अग्रगण्य लष्कर यांचे एक वैशिष्ट्य म्हणजे टीका करण्याची, दोषभंग उघडकीस आणण्याच्या संस्थात्मक अनिच्छेचा सामना करण्याची आणि मोठे चित्र डोळ्यासमोर ठेवून सुधारणा घडवून आणण्याची क्षमता. इतिहास भविष्यासाठी ब्लूप्रिंट देत नाही, परंतु यशावर आधारित आणि भूतकाळातील चुकीच्या गोष्टींची पुनरावृत्ती न करणे हे नक्कीच उद्बोधक आहे. हा उपक्रम ज्या पायावर सुरू होतो तो हा प्रस्ताव असला पाहिजे.

एअर व्हाइस मार्शल (डॉ.) अर्जुन सुब्रमण्यम (रेट.) हे लष्करी इतिहासकार आहेत आणि 'इंडियाज वॉर्स: अ मिलिटरी हिस्ट्री, १९४७-१९७१' आणि 'फुल स्पेक्ट्रम: इंडियाज वॉर्स, १९७२-२०२०' या पुस्तकाचे लेखक आहेत.



the_thinking_treet3
THRIVING FOR SUSTAINABLE FUTURE